

Соколёнок

4/2013

КАРҢА

КЪВЕ ВАЦРА САДРА АЯЛАР ПАТАЛ АКЪАТЗАВАЙ ЖУРНАЛ

90

*Дахъал далуйтти лер иш
дунъялитир,
Ца саб гялмулизиб
тикрарбиклуси,
Тугурла ги бузлар,
зайбиклар гьаман:
«Мялкъамбарая
дурхъни!»
или бурули.*

Тасуи Нелизатов

Расул Гьализатован 90 йше

Дагъвигин конституция

(Ватанэгълийрин конгрессдал авур рахунрай)

Чун паталди кьилинди вуч я? Дагъустандин аваданвал ва ада цуьк акъудун патал кьилинди – ам пайи-паяр тахъун, ам чуклун тавун, вири халкъарин ва миллетрин садвал я.

Чалар гзаф хъуни садвилиз манийвалдач. Чаз маса халкъарин ва тайифайрин арада кьиле физвай кьал-къиж аквазва. Аллагъдиз шукур, чун агъзур йисара меслятлу яз яшамиш жезва.

Дагъвияр гъилив кхъин тавунвай къанунралди яшамиш жезвай. Абурун конституцияда авайди вири ирид жумла я, амайбур абуруз ганвай баянар я.

Сад лагъай жумла. Итим. Хенжел хциди хъун лазим я, итимни виклегъди. Турфандин вахтунда жегъилриз хас тадивал, къуьзуьбуруз хас явашвал хъиз, хаталу я. Чи халкъар сад садал гьалдариз кьанзавайбур цлухъ галаз къугъвазва, абур дагъустанвияр, къафкъазвияр, мусурманар, инсанар хъиз эгечлазавач.

Къвед лагъай жумла. Дишегъли. Эгер заз ахътин ихтияр авайта, за и жумла сад

90

Расул

лагъай чкадал эцигдай. Ам ихътинди я:
«Итим патал инсандин лайихлувилин уь-
лчме ам дишегълидив гьикI эгечIзаватIа
гьам я». Итимдиз кьве дутьшущда дяве
ийидай ихтияр ава – хайи чил патал ва
иер дишегълияр патал. Амай дутьшущра
анжах кекIер ккIизва. Гъайиф хьи, гила чак
кIеквили къилихар гзаф акатзава.

Пуд лагъай жумла. Аялар. Абур чи гуь-
гъуьналлаз къезва. Ирандин шагъди вич
Дагъустандин чилел магълуб хъайи чIавуз
хабар къунай: «Куь кылевайди вуж я?» Аял
гъилеллай адетдин дагъви дишегъли вилик
экъечIна. Ингъе вуж кылеваз чна гъалиб-
вал къазанмишнатIа ва азадвал хуьзватIа.

Жегъилрин къайгъу чIугун, бицIибуров
дикъетдивди эгечIун чIехибур патал кылин
мажбурнама тир. «Къуй викIегъ тир буба-
дихъ кичIерхъан хва тахъурай», тахъурай
лагъанай Батырая. ЧIехибурун акьуллувили
ва меслятлувили манидарризни женгчийриз
чIехи куьмек гана. Амма къадим вахтари-
лай авай и къанундиз вахтар фирдавай зар-
рар хъанва. Рекъелай алатнавай рухвайрин-
ни рушарин къайгъусузвили яшлу инсанриз
рехивални биришар артухарзава.

Къуд лагъай жумла. РикIел хуьн. Алай
аямдин несилдиз чи халкъарин алатай де-
виррин маарифдаррин, алмирин, зарий-
рин тIварар чизвач, абурун эсерар вири
РагъэкъечIдай пата машгъур тир, иллаки
Аравияда, Туьркияда, Иранда, гьакI Уру-
сатдани.

Тамизатов

Алатай заманар рикелай алудна виже къведач. Чехибуруз гъурмет-на кланда, абур атунни кумаз къарагъна, икрамна кланда, бубайринни дидейрин сурарал къил члугуна кланда, Дагъустандин алатай вахтарин игитриз лайих авай гъурметар авуна кланда.

Вад лагъай жумла. Дуствал.

Ругуд лагъай жумла. Мугъман, мугъманар клан хъунухъ.

Ирид лагъай жумла. Къунши, къуни-къуншивиле къенивал хуьн.

И пуд жумлани сад сада хъ галаз алакъ-ада ава ва чеб чпелай аслу я. «Дустар хухъ, абур квадар тавун патал игътиятлу хухъ», – веси барабарвиликай-садвилай чи уьмуьрдин чарх ибарат жезва.

И жигъетдай заз Урусатдихъ галаз чи алакъайрикай къилдаказ са шумуд гаф лугъуз кланзава. И месэла, чи алатай, къенин ва къвезмай вахтарикай ихтилат фидайла, лап бинелубурукай сад я.

«Дуст галачир югъ квахъай югъ я», – лугъуда чна. Анжах сада садан тлални шадвал гъисс авуни чун яшамиш жезвай Дагъустан, Къафкъаз, Урусат, вири дунья сад ийида.

Урус миллетдиз, Урусатдиз вичин па-чагърикай, гъакимрикай, жуьреба-жуьре режимрикай зулуматрикай гзаф азабар акуна. Амма чи яргъал хуьрера чи аялриз

Дустар

тарсар гайи урус муаллим-дишегъли, четин шартлара чи жемят сагъар хъийиз хъайи урус духтурар, чун паталди институтар арадал гъайи урус алимар чи интеллигенция репрессийрик кутурбурун кьиле хъайибурухъ галаз са алакъадани авач. Агъзурралди чи инсанри Москвада ва Урусатдин маса областра кълелна ва кълвалахна, исятдани кълелзава ва кълвалахзава. Гъавиляй Дагъустандин Верховный Советди къабулнавай Дагъустан Россиядин Федерациядик кваз амукуьунин къарар за акъуллуди ва дуьзди яз гъисабзава. И карди чун маса уьлквейривай ва республикайривай чара ийидач, Дагъустандин халкъарин суверенитетдиз ва аслу туширвиллиз эксиквал гудач, аксина, дагъларни аранар кълвачел ахкъалтуниз рум гуда. Чун вири анжах санал хъайи члавуз чаз хъсан жеда. Чаз садаз садавай къакъатна фидай чкани авач, я акл авунин лазимвални авач.

Милливилихъ, сиясатдихъ, коммерциядихъ галаз алакълалу акълалтлай къетли фикрар гзаф ава, амма виридалайни къилинди гъар сад патал вичин къенепатан инамишвал я. Чун чи рикляй гъикл агъанватла, чна гъакл ийинни ийида. Зи къанажагъди зун ихътин фикирдал гъанва: чун кълвачел акъулдайди са чил я. Чун эхирдай ферикъат ийидайдини гъам я.

*Махачкъала,
1997-йисан апрель.*

Тамизатов

Расул Гьамзатов

ЭСИРИМЖИ КЪИМЕМ ЛОЗМАДАЙ

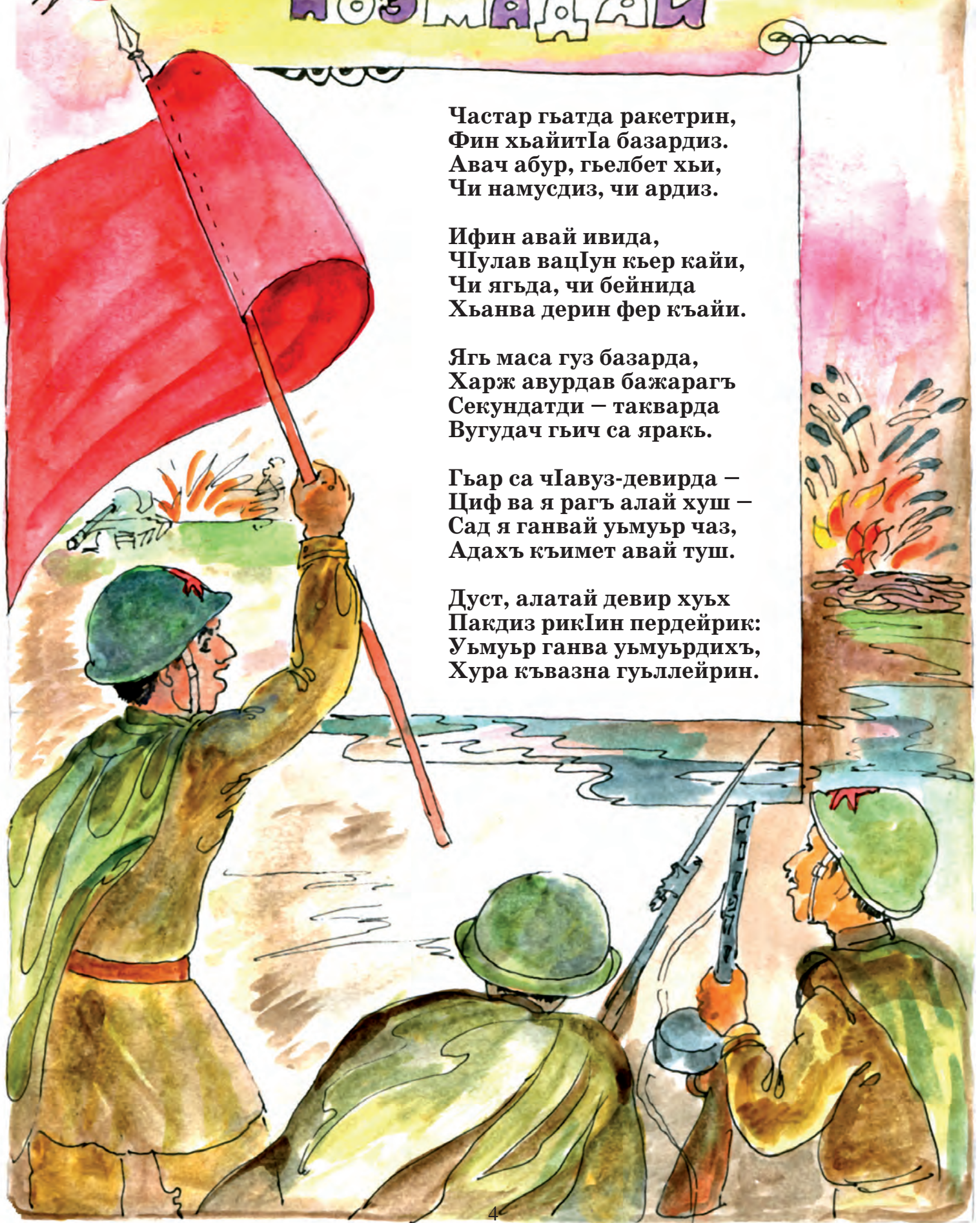
Частар гьатда ракетрин,
Фин хъайитIа базардиз.
Авач абур, гьелбет хьи,
Чи намусдиз, чи ардиз.

Ифин авай ивида,
Чулав вацIун кьер кайи,
Чи ягда, чи бейнида
Хьанва дерин фер къайи.

Ягь маса гуз базарда,
Харж авурдав бажарагъ
Секундатди – такварда
Вугудач гьич са яракъ.

Гьар са чIавуз-девирда –
Циф ва я рагъ алай хуш –
Сад я ганвай уьмуьр чаз,
Адахъ къимет авай туш.

Дуст, алатай девир хуьх
Пакдиз рикIин пердейрик:
Уьмуьр ганва уьмуьрдихъ,
Хура къвазна гуьллейрин.

Дяведа чи Ватан, накъв
Хуърла, эхиз зиллетар,
Шумудни сад кърбандна
Эхиримжи кърметар.

Сад зи члехи стха я
Ахътин кърмет гайиди,
Ягъ-намусдин арха яз,
Женгчи аскер хъайиди.

Ягъ чукурмир ивидай,
РикЛел хъухъ, хуъз мирвет-гъахъ,
Амайди чахъ виридахъ
Эхиримжи кърмет пак.

КІантІа хъуй вун малаик,
Хъуй къастунал клевиди,
Гъисс ийиз ви хура рикІ,
Буйругъда ваз буржиди:

«Эхиримжи кърмет це!»
Юзурда ви намусни.
Це ам вуна, гълбет, це!
Гъайиф кървемир са кІусни!

*Авар чІалай.
Таржума авурди
Арбен КЪАРДАШ я.*

Алирза Саидов

Ашукъ яз хъурай!

Залан жеда чуъллера
Цуьквер тахъайтIа,
ТакIан жеда чилерал
Эквер тахъайтIа!

Хар къвайила яйлахар
Сугъул жедачни?
Къван аватай булахар
Рагъул жедачни?

Бес вучда на аялрин
Хъуьруьн тахъайтIа,
Ялгъуз уьмуьр хиялриз
Ширин тахъайтIа?

Чун цIаяри кайибур я,
Такайбуруз лагъ.
Балайриз мам гайибур я,
Тагайбуруз лагъ.

Аял ягъай дяведин тур
РикIел жедачни?
Къариблухда къейидан сур
Цигел жедачни?

Мад атана дяведи рак
ГатайтIа вучда?
Мад балайрин винел яракъ
АтайтIа вучда?

Ваъ, цуькверин атирлу зар
Алудиз тадач!
Алудиз тадач!
Чи балайрив дяведин гар
Агудиз тадач,
Агудиз тадач!

Бубайрини, дидейрини
ГъакI лугъузва къе,
ГъакI лугъузва къе!
Миллетрини, уьлквейрини
«Ваъ!» лугъузва къе,
«Ваъ!» лугъузва къе.

Къуй аялрин рикIни вилер
Ачух яз хъурай,
Ачух яз хъурай!
Ислягъ, жегьил жумарт чилел
Ашукъ яз хъурай,
Ашукъ яз хъурай!

- Мад вуч хъанва, калтугай кас авани? — хабар къуна Магъмуда кашкашахъ текъвез хтай гададивай.

Чуькъни тавур Насрулагъ адан патав, къурурнавай векьерин кIунтIунин къвалал ацукъна.

- Заз чIижер авай чка акунва, - япал кIуф эцинга лагъана ада.

- Гъинва? Агъарзадин куьнуьйра авани? — хъуьрена Магъмуд, гададиз са вуч ятIани акунвайди вичи къатIанвайтIани.

- Явашдиз, явашдиз, - вичин чIулав капаш Магъмуд имидин сивел эцигна Насрулагъа. — Абуруз ван тахъурай, - кушкушна ада мад.

- Гъина акуна ваз? — къил векьин лапашдила, хкажна кушкушна Магъмудани.

- Чуьхвер тарце.

- Гъи чуьхвер тарце?

- Къе чун килигай.

- Анай бес чаз акуначир хьи?

- Хъалхъамда ава.

- Тара хъалхъам авани?

- Эхъ, - шад хъана Насрулагъаз Магъмуд ими вичин чIалахъ жезвайди акуна. Ада вичин чIулав гъилер сад садал алтадна. — КIукIни кIуква.

- КIукIни-кIуква? Ана хъалхъам жеч эхир.

- Лап кIуква ваъ, са кIус агъа патал, - вичяй таб акъатуни регъуь авуна Насрулагъаз.

- Гила чун дуьз рахан, яб гудай касни авач, - ван акъудна рахана Магъмуд ими. — Гъина акуна ваз?

- Бес за лугъузвайди вуч я, - вичин халис ванцел элячIна Насрулагъни. —

Гъа чуьхвер тарце. Зун аниз акъахна — чIехи кIукваз. Муькуь кIуквай заз кIекIеди кIуф янавай, хъалхъамдин тIеквендиз ухшар са чка акуна. Зани анал, хъсандиз лишандик кутуна чуьхвергъалчна. Амниквахъна, тIеквендай чIижер экъечIиз башламишна. Тарни вувдин ванцив ацIанвай. Зунни, тадиз эвичIна, ви патав хтана. Чан Магъмуд ими, Агъарзадиз лугъумир. Къуй а чIижер гъа чуьхвер тара яшамиш хъурай, - минетна эхирдай Насрулагъа.

Агъарзадик чIехи теспача квай. Магъмуда адаз куьмек тагун

къетІнавай. Зун къуъзуъ итим я, къи-
мет гузвай и кардиз ада вичи, анал
жегьилар «гъа-гъа», «гъи-гъи» ийиз,
сад садакай ягъанатар хкудиз чардах-
дик ацукънава, за фена абуруз недай-
хъвадай гъазурдани? ЯтІа я ман абур
райондай атанвай мугъманар. Галай
дишегълини, чидач ам вичин иесий-
ри итимрин дестедихъ галаз икъван
яргъал чкайриз гьикІ, и йифен ре-
къериз вучиз ахъайнаватІа, абурулай
губъгъуьна акъваззавач. Адан элкъвей
чІехи чинал яру плекар къвез цІразва.
Белки чинин лацувиляй я жеди, бел-
ки ийизвай ихтилатар дишегълидин
чиниз яр гъидайбур я жеди. АкІ ятІа,
мадни пис я, итимрин ихтилатри икъ-
ван лезет гудай, хъуьредайлани абур-
ун сесерал вичинди хкаждай дишегъ-
лидахъ вуч хзан, вуч гележег хъурай.
Гъайиф адаз ганвай буй-бухах, абур.
Гъая галачир абурдин къимет вуч я?
Гъич чат кепекни туш...

Вучиз ятІани, и дишегъли Магъ-
мудаз гъасятда бегенмиш хъаначир.
Машиндай эвичІна сифте акунмаз,
адан рикІяй и вичелай вил алада-
риз итимрин юкъваз чардахдик тади
авур дишегълидикай кин, шаклувал
квай хиял фенай. Ингъе гила ада ви-
чин сергъятар ачухарнава, къиле гар
авай дишегълидин гъакъиндай хура
зегъердин къаб хъиткъинай тегъерда
туькъуьларнава.

- Ихътинбур акурдалай къулухъ их-
тибар хъия дишегълидихъ, - векъин
вахрахдак какахъна пІузаррикай сес
ерли хкат тавуна вичихъ галаз ра-
хазва Магъмуд. - Тубастафириллагъ,
- хълагъна ада тадиз, - жувахъни ди-
шегъли велед ава, амни гъуьлуьн паб,
аялрин диде я... Вун дили хъанва,
къуьзек, - туьнбуьгъна ада вичиз ви-
лер атІугъарна, - яргъалай акунмаз,
инсандиз къиметни гана хъайила, ди-
деяр шехъда чеб жагъайбурун. Тфу,

мад гъа къацІай фикиррал хтана вун. Киса, Магъмуд... Адалай ваз Агъардиз куьмек гайитІа хъсан я.

- Я хва, ша, чна Агъарзадиз са куьмек гун, - рахана Магъмуд вични патав къил векьерал вегьена хурушум авахъзавай цавуз килигиз ацукънавай Насрулагъав. — Къарагъ, са кІус шишинин як къванни дадмишин.

- Яда, Агъарза, ви шишер мус чрадайбур я, я стха? — вичин чкадилай къарагъна, хабар къуна Магъмуда.

- Шишер гъазур жезва, чІехиди, куьне суфра ачуха, - жуьгьен хъиз яру хъанвай чинал гъилер эцигиз, ялавдин куникай ам хуьз, рахана Агъарза чардахдик квайбурув.

- Гада булахдал рекъе тур, къайибурукай сад хкурай, - гъарайна чардахдикай вичин векъи гъаркъуь ванцел чІехида. — Сад ваъ, булахдик квайбур вири хкурай. Абурун чкадал масадбур кутаз тур.

Агъарзадиз гада буюрмишиз кІанзавачир, амма чара хъанач.

- Ван хъанани? — рахана ам хъел кваз. — За а чантада тунвай птулкаяр тухвана булахдик кутур, аник квайбур тадиз хкъаш. Къвед-пуд птулка ричал-ятарни.

- Къала, са кІус дадмишин, - гъил яргъи авуна, цІун винелай, куьквиляй жив хъиз, цІраз акъвазнавай якІун тикейр алай шиш къачуна Магъмуда. — Ибур хъана къенва хъи. Квай къеж хкатай кабабди вуч тІям пуда? — Лап кІвенквІел алай тике эяна сивиз чуькъвена ада. — Пагъ, - кузвай тике сарар къери хъанвай сивин и патай а патаз, а патай и патаз акъудиз рахазва мад, - ибур гъеле накъ хъанвайди тир. Къала, элягъа вири. Им зазни зи Насрулагъаз бес я. Гъелегиг - вичиз яб тагузвай Агъарзадин патавай вехъин кІунтІ галай патохъ, вичин чкадал рекъе гъат хъувуна ам.

Насрулагъ гъасятда ахкъатна. Яд авахъна физвай чанта Агъарзадал ах-гакъарна, амни векъин кІунтІунал вичин чка хкъун патал хтана.

- Яда Агъарза, и гададив са кІус къа-

лаж фу гице. Алад, чан хва, гъваш са къас фу, - хълагъна Магъмуда Насрулагъаз.

Магъмуд имидин гъилевай шиш акуна иштягъ ачух хъанвай Насрулагъ, лекъ хъиз, чардах галай патохъ катна. Зурба таран тандилай авунвай къацІарал кІвачер эцигиз чардахдал акъахзавай Агъарзадив ам раханач. Адани вичин гуьгъуьнавай Насрулагъаз гъич вилни янач.

- Ингъе шишер. Ибур якІукай. Ахпа за квез и вацІарин няметрикайни гуда. Ахътин шишер балугърикай жеда хъи. У-у-гъ! — сив япарихъ къван ачух жез, чин, резин хъиз, агажиз-ахъайиз хъуьрез эгечІна Агъарза.

Насрулагъан вил суфрада акъуна. Яру цѡаяр хътин памадурар, къацу рекъер хътин афнияр, чичлекар, хъчар ва мадни маса майваяр булдиз алай анал. Тупѡарилай мез гатадиз шисерилай якѡар элязавай яцѡу руфун алайда дишегълидин вилик са гъамбар якѡар кѡватѡна.

- Неъ, Жейран, неъ, - алучаяр ваъ, ичер квай хътин хъуькъвер алай чин ихъ-анихъ элжъуриз лагъана ада. Гуя адаз лугъуз кѡанзавай: аквазвани, зун гъикъван, гъихътин гъунараар авай кас ятѡа. И Чилеринни цаварин, къушаринни тамун гъайванрин, вацѡунни тамарин ширширдилай гъейри маса са ванни япарихъ галукъ тийидай и женнетдин ирс-сагъиб зун я.

Агъарзади къалаж вугунал вил алай Насрулагъ серсер хъана адаз килигзавай.

- Им, Жейран, халис Швейцария я. Ажеб хъана вун чахъ галаз атана.

- Гъа-гъа-гъа, - адан гафар бегенмиш хъана хъвер ийизва яру хъуькъвер алай дишегълиди. - Зун Швейцарияда ава-а-а..., - гъарайна ада.

- Мад къведа чун, мад къведа. Дустар са цѡуд, къад къведа, - суфрадихъ ацукънавай муькуь къве халудин къуьнерал гъилер эцинга яцѡу руфун алайда. - Ина къуд пад иер я. Инсар курортриз фида - идалай хъсан курорт жедани? Ина къуд пад иер я, чѡугвазвайбур кефер я.

- Гъа-гъа-гъа, - вири санал хъуьрез эгечѡна суфрадихъ галайбур.

- Де къала ягъин са-садар шисерихъ галаз, - хъуьруьникай уях хъана руфун яцѡуди. Эхирни адаз вичиз мягътел хъанвай вилерай килигзавай Насрулагъ акуна. - Иниз ша, ацукъ халудин патав, кѡандатѡа, и иер халадин патав ацукъ, хъухъ жувазни са виш грамм. Гъа-гъа-гъа, - Насрулагъаз килигиз ван чукѡурна ада мад.

Э.Хамметова
 ЁелИнал зи гъил ала

Шехъна куърпе кIуф элкъурна –
 Килигда чун багнадиз.
 Керекулди тум къекъурна –
 Гишин я зи баладиз.

Я тахъайтIа баладин мес
 Лугъун женни, ламу я,
 Белки, япа лай-лайдин сес
 Авачирла гъамлу я?

Шехъна куърпе, юзана къеб,
 Вун дидеди шез тадач,
 Ачухна за тангарин еб,
 КIаник къежей мес тадач.

Тади карни акъвазарда,
 Вири ахпа,
 Вун сифте.
 Зи лай-лайдин авазар ваз,
 Зи гъвечIи руш,
 Зи фите:
 Лай-лай,
 Лай-лай,
 Гъалал хъуй нек.
 Дидеди вун
 Тадани тек?
 Хкет хътин
 Ахвар хъурай.
 Бул стхаяр,
 Вахар хъурай!
 Квар къуъневай
 Руш жеда вун.
 Зак тади ква,
 Мус жеда вун?
 Къацу векъин
 Шеле къадай,
 Яру дуйгуър
 Пеле твадай.
 Дидедин рехъ
 Давамардай,
 Халкъдин буйругъ
 Тамардай.

Лай-лай,
 Лай-лай
 Зи шарагдиз.
 Къекъемрал зи вил ала.
 Ви вилеркай
 Рагъ караграй,
 КъепИнал зи гъил ала.
 КIевиз къунва
 КъепИнин тар –
 Зун дуйнъядихъ эркин я.
 Дуйнъя къеб я,
 Дидедин гъил
 Алай къван гагъ секин я.

Къоадирулу Велъ

(ХКЕМ)

Алатай, лап яргъал вахтара инсанар нехирар хъиз вири санал яшамиш жез хъана. Гъар сихилдиз вичин чкаяр аваз хъана. Техил, фу гъеле абуруз чидачир, абурун тIуьн як тир, кеспини гъурчехъанвал. Тара-тама лагъайтIа гъайванар кIамай къван бул тир, ничхирарни гъакI тир. Са чкадал абура тIимил хъайила инсанрин сихил маса чкадиз куьч жедай.

Гагъ-гагъ чIехибуру гъурчяй хкведайла чпин гъвечIи аялриз къугъун патал къурерин шапIаяр, кIелер, данаяр гъиз хъана. Абурал аялар къадарсуз шад жедай. Сихилди чкаяр дегишдайлани абуру и гъвечIи гъайванар чпихъ галаз тухуз хъана. Гъурчехъанар гъардан-бир чантаяр ичIиз хтай сеферарни жедай. Ахътин вахтара и хуьзвай гъайванар хуьн хийирлу кIвалах я, гъурчерихъ эрк кутаз жедач.

Гъа икI, къвердавай маларин, лапагрин, цIегьерин, къунарин хейлин рамагар, нехирар арадал атана, гъурчера экуьнилай нянихъ гъайванрихъ галтугунин чарасузвални амукънач, и чкадал а чкадал куьч хьунни, гъурчехъанар малдарриз элкъвена гъурчез лагъайтIа, гъакI рикIел акъалтайла физ хъана.

Адет яз гъар са сихилдин къиле вичин регъбер, хъянавай башчи жедай. Адахъ вирида яб акалдай. Вахтар фена, къиле авайди рягметдиз фена, сихилди чпиз маса къил хъяна. ЦIийиз хкъгъайди инсафсуз къилих авай кас хъана.

Ада сихилди вичин къайдаяр тваз башламишна. Са гъвечли хата акъатайди гатаз, виридаз гъунтI гуз, ада жемят гъелекзавай. Виридалайни адаз къузуь ксар такIан тир, куьз лагъайтIа, яш хъанвайбуруз адан амалар хуш тушир, адан гъалатIар аквазвай. Жегъил къилевайдаз къузуьбурукай пис хъел авай ва ада рикIе абуруз фенд къадай планар яна.

- Чун цIийи чкайриз куьч жезва, - лагъана башчиди, - къузуьбурни начагъбур гъа ина амуькрай, зи къарардиз акси хъайибуруз за жаза гуда.

СадавайникуьтIниийизхъанач. КIватIна чпин куьч-муьч, амай-амачир суьрсетни чпин къузуь диде-бубайриз туна, рикIел пар алаз рекъе гъатна. Абуруз генани и чпин къилевайдаз чIехибурун язух къведи, белки са мус ятIани хтана чпи абур галаз хъфида лагъана умудар кутунвай.

Са Рими тIвар алай жегъил башчидин инсафсуз къарардал рази хъанач. ГIвечIизамаз диде къена, адаз бубади дидевални, бубавални ийизвай. Ада вичин буба са чIехи хамунин чувалда туна, чинеба вичихъ галаз тухун къейдна.

Сихил къибле патахъ рекъе гъатна. Юкъуз балкIандин далулал алай мишин тагъардавай бубадиз тIуьн гуз, йиф атайла Римиди ам чинеба чилел авудиз хъана.

Гъа икI сихил са къадар чкадиз къван фена. Чил атIуз мензил атIуз атана вацIув агакъна. Инал акъвазна ял ядайвал хъана. Вири чпин гъарарат алудиз, чин-гъил чуьхуьз вацIал фена.

Аквада ибуруз, са такабурлу дагъдин гавди вацIа гъамамар къабулзава. Хтана лугъуда чпин чIехидаз. ЧIехидани гуда буйругъ а дагъдин гав яхъ лагъана. Фена са векIегъ жегъил, гадар хъана вацIун лепедал, амма гъа декъикъада гав вилерикай квахъна, гуя гъич хъайиди туш. Жегъил лагъайтIа, къати лепеди

кІаниз яна, гваз фена. Гѣа икІ са шумуд жегьилди чан гана. Амма инсафсуз башчидин рикІ рагьимлу хьанач. Ада гав яхъ лугьуз кІевивалзавай. Амма атана югъ няни хьана, гавни вацІал пайда хъхьанач. Башчиди гав къадай карни пакадал вегьена.

Пакадкъуз сифте нубат Римидинди хьана. Накъ вацІу тухвай жегьилар рикІел аламай Рими, вичи чуьнуьхна хуьзвай бубадин патав атана, адаз агьвалатдин ери-бине ахъайна. Адаз са вич къиникъ ваъ, вич къейила вичи чуьнуьхнавай бубани башчиди рекьидайди чизвай, гъавиляй адан чин серин тир.

- Я хва, - лагъана къужади, гѣа виридан къисмет зидини хъурай. Зун патал ваз гаф къвезватІа, зун гѣа инал тур.

- Ваъ, буба – лагъана хци. Кар са гъанал алач. Гзаф за фикирзава, сакІани къатІуз жезвач. ВацІун гъамга ятарай акъван хъсандиз аквазвай гав, мукъув жерила, ятарни къалу авуна, цуькІ хьана квахъзава. Гѣа кар заз са аламатдин сир хъанва.

- Я хва, а вацІал дагъдин къаяб-затІ алгъанвани?

- Эхъ, буба. Гѣа чкадал чарх алгъанва.

- РикІел хкваш кван, хва, а гав гѣи чкадал пайда жезва?

- Гѣа чархунин серин куьтягъ жезвал чкадал, буба.

- Я хва, - лагъана бубади, - а гав вацІа эхъвезвайди туш, ам чархал ала, гѣа чархалай ам къазни жеда. Амма мад са кар ава. Дагъдин гав лап мукъаят, лап викІегъ гъайван я. Куьн са шумуд кас экуьнахъ лап фад, мичІ кумаз фена а чархал кул-кусра чуьнуьх хъухъ. Дагъдихъай гавар атайла витІ акъудмир, жизвини юзамир, тахъайтІа абур кхунда ва гел галачиз квахъда, я мад гѣа чкадални хкведач.

Рамиди вичин дустар кІватІна абуроз гав къадай пландикай эхтилатна. Дустар рази хьана. Хкаж хьана абур рагал, гавар атайла тарпна хкечІ жедай хътин чкайра чуьнуьх хьана. Гуьзлемишун са акъван яргъал фенач.

Дагъдин гавар яваш-яваш рагав мукъва жез башламишна. Ара-арадай абур акъвазиз чилихъай ни цІугвазвай. Абур акъван гагъда таниш тушир хътин нияр гьиссзавай хътинди тир. Эхирни абур атана и чарх вацІал алгъанвай пипІел агакъна. Вирида ял ягъиз башламишна, къиле авай къун, цІехи гав къакъанъ къерехдал къаравулвиле акъвазна.

Рамини адан дустар мукъаятвилелди мукъув хьана. Амма еке тежриба авай къун и хаталувилин гъавурда акъуна, ада са ажаиб къив гана, вири легъзеда чкайрилай квахъна. Римидин гъиле энгел хьана аламукъай гавдин гъвечІи шараг гъатна.

ЭвичІна Римини адан дустар рагалай, гваз хтана гавдин шараг башчидин патав, ахъайна хъайи-хъайивал. Римиди и меслятар гайиди вичин тагъарда авай буба тирди башчидиз лагъанач.

И кар хъана алатна. Ял ягъай сихил мад рекъе гъатна. Фена, фена, акатна марф. Гъа и арада са гуьзлемиш тавур кар хъана. Цай хуьзвай къванцин тасдин къалпагъ алатна, марфади цай туьхурна. Са далда галай чкадив агакбайла, къеженвай партал къурудай, як чрадай цай амуьнач. Чара атлай члехида къуд патахъ цай жагъурдай векилар ракъурна. Са сят, къве сят, пуд сят. Хкведач, хкведач. Эхирни, нянихъ сад пайда хъхъана. Хтана лагъана хъи, бес са гъурчехъандивай цай гъатна, цай квай цукI гваз хкведайла гъамни марфади туьхурна.

Гъа икI са шумуд кас фена, садавайни цай гъиз хъанач. И вири фикирлу хъан-

вай арада Римиди атана мад тагъардавай бубадиз лугъуда:

- Чан буба, тлуьн гъазурдай цай амач, завай ваз тлуьн гъиз хтанач, я марфни акъваззавач.

- Я хва, куьне а цай гъикI гъиз хъана?

- Гъар сеферда гъизвай цай квай цукI марфади туьхурна, - лагъана хци.

- Цай гъиз цлиб гваз алад, хва. Гум кумай жуьгъенрай цлиб ацлур, винелайни къванцив клева, марфади ягъ тийидайвал, де, алад.

Рими фена, гъа лагъайвал цлипина аваз цай гваз хтана. Ваз и амал ни чирна лагъайла

Римиди вичин буба тирди лагъанач.

Шумуд югъ тир жемят къумлухда гъатна. ВацІалай къур ятарин целерни ичІи хъанвай, вири цихъ къарих тир. Виридан ийир-тийир хъана. Вири башчидиз чап килигзавай, чеб къумлухра тунин тахсиркар гъам яз гъисабзавай. Башчидизни вуч ийидатІа чизмачир. Мад фида Рими бубадин патав, ахъайда агъвалат, къачуда меслят.

- Гъайванриз къетІен къатІунар ава, хва, - лугъуда бубади. - Нехирдикай са дугъве хкъяна, ам вилик кваз гъала. Ам чилихъ ни чІугваз-чІугваз фида. Дугъве акъваз хъайи чкадал фур эгъуьна. Гъанай квез яд авай гъавиз акъатда.

Бубади лагъайвал хъунни авуна. Яд жагъай инсанар къиникъикай къутармиш хъана. Вирида Римидин тарифзавай. Амма и сеферда Рими чуькъ тавуна акъвазнач. Ада гъар сеферда, кІеве гъатайла, вичиз меслятар къалурайди вичин тагъарда чуьнуьхнавай буба тирди лагъана. КІватІ хъанвай жемятдиз ашкара хъана хъи, камаллу, эгъли ксар галачиз уьмуьрда четин жеда, башчиди къунвай рехъ хаталуди я, къуьзуьбуруз еке гъуьрмет къвезва. ГъакІ лагъана, чпин юкъва, гъуьрметлу чкадал ацукъарна ва башчивилени адан къадирлу хва Рими хкъяна.

Рими сифте рази жезвачир. Амма жемятди кІевивал ийиз акурди, Рими рази хъана ва ада вичин шартІ эцигна:

- Жемятар, чна чи къуьзуьбурни начагъбур иски ятахрал туна. Им чи гъуцар рази жедай кар хъанач. Чна абур хкана кІанда.

Вири рази хъана. Элкъвена хтана къулухъ. КилигайтІа, са паяр гишила къена, амайбурни са язух гъалда амазма.

Римидин сифте буйругъ виридаз тІуьн гун хъана. Ахпа вирида санал къейибуруз суар эгъуьнна, абур кучудна, цІаяр хъувуна, садакъаяр гана.

И крарилай къулухъ ислягъ кеспийрал элячІна. Жемятдихъ недай футехил хъун патал Римиди техилар цун

къейдна. Амма са тварни техил амачир. Куьчери тир вахтара вири тІуьна куьтягънавай. Гила вучда? Фикирлу хъана Рими кІватІна къуьзуь ксар, хабар къуна гъабурувай:

- Гъуьрметлу къужаяр, камалэгълияр! Ник цун тавуртІа чун гишила амукъда, цадай техил амач., чна вучрай?

- Къиферивайн цекверивай буржуна къачуна кІанда, хва – лагъана са къужади.

Ам вуч лагъай гаф я, буба? – жузуна Римиди.

- Чна цайи никІерай къеферини цеквери чпин гъамбарар техилрив ацІурнава, хва, гъам чаз техил жеда, маса рехъ авач.

Пакадин юкъуз фена жемят никІериз, кІватІна къиферинни цекверин гъамбаррай техилар, са шумуд чувал хъана. Мад сефер акуна виридаз, къуьзуьбурун тежриба, меслят галачиз уьмуьр тухун мумкин туш. Гъадалай гуьгъуьниз къузуьдан кефи хадай кас хъхъанач, вирида къузуьбуруз гъуьрмет ийиз башламишна, рекъел гъалтайла саламгун, икрам авун виридан адетдиз алкъвена.

Рейзудин Нагъиев

ХВАЖАМЖАМНИ ЯРГЪИРУШ

(Мах)

ГУРГУСЭГЪЛИЯР

Аман, минет, мергъеметлу, Яргъируш,
Тахсиррилай, гъалатрилай гъил къачу.
Ширин чанар тамир вуна телефиз,
Ихтияр це, мад дубъняда къекъведай.
Рикъивай къин къазва чна вирида,
Мад инсанриз стлу зарар хгудач.
Мад тегъуьнар, мусиббатар ракъурдач.
Чулавата алудна чун рекъелай,
Амма къедлай чун адакай къерех я,
Жаваб гурай вичин чулав крарин.

ЯРГЪИРУШ

гададивай тлалабда

Ваз язух ша ажуз хъайи есирар,
Гила абур хатасуз я инсанриз.
За абуруз нур багъишда, рикъера
Цурурдайвал гъамишалугъ чулаввал.
Хъсанвили теснифда мад хъсанвал.
Къуй хъфирай чпиз клани патахъди.

ХВАЖАМЖАМ

Ви эрзиман заз эмир я, Яргъируш,
Къуй ислягъдиз хъурай абур яшамыш.

Гургусэгълийриз

Сад магърибдихъ, сад машрикъдихъ
алад куьн,
Гъарма вичин парни къуна клулавай.
Куь писвилар алатдалди рикъелай,
Мад тахкурай куьн инсанрин вилериз.
Къекъуьгъ чилел, ая даим хъсанвал,
ГъакI хъайила куьн квел туьшни
хъижеда,
Уъзягъ жеда инанрин виликни.

Малкамутни Къаракъулах кѹлавайбурни гваз гъарма са патахъди катда.
Гада гъейранвилелди рушаз килигда, адан чѹларарилай, чинлай гъил алтадда.

Ингъе вунни, къвезвайди зи ахвариз,
Фадлай таниш, чин чинал яз танишеуз...
Ви гуъзел чин, чѹларар ракъин нурар хъиз,
Вили вилер, къамат зериф, такабур,
Зи вилик ква тѹебии яз, багъади.

ЯРГЪИРУШ

Аламат я ахвар керчек акъатун.
Вунни эвел ақунай заз ахварай...
РикІин сирлу мурад къилиз акъатна,
Гъазурни туш и еке бахт къабулиз...

ХВАЖАМЖАМ

мани

Чилер, цавар ви геле зун къекъвена,
Амма вун заз мугъман жедай ахвара.
Гуъзел липир къе бахтуниз элкъвена,
Зи вилик ква вун ашкъидин лувара.

ЯРГЪИРУШ

мани

Зи мурадни са цуък хъиз битмиш хъана,
Шумуд югъ-йиф за и легъзе гуъжетна.
Къутармишна на зун, чун
къвед туъш хъана,
Атана вун мичѹивилихъ гъуъжетна.

ХВАЖАМЖАМ

Вуна зи рикІ фадлай къунвай есирда,
Гила рикІ вал ийизва за ихтибар.
Гъикъван къекъвен кѹанивилин и сир гваз,
Гъяла къисмет, гила вид я ихтияр.

ПЕРДЕ

3-ПЕРДЕ

3-шикил

Авансценадин пердедал дагъларни,
дагъдин кукІвал Рагъ Хважамжамни Яр-
гъируш.

ХВАЖАМЖАМ

Алемдин экв, алемдин чим, салам ваз!
Еке шадвал я вун сагъ хъун эллериз.

РАКЪИНИН СЕС

Салам вазни, Нуран велед, Хважамжам!
Ви уьмуьрдин бахтлу рехъни нурлу хъуй.

ЯРГЪИРУШ

Ваз чухсагъул, экв хкай зи вилериз.
Азиз буба, вахъ вил хъана цІигел тир,
Гъикъван шад я, къе вун цава ақунал!
И дуьньядал залай бахтлу кас авач,

ЯРГЪИРУШ

Магълуб хъайдан къисмет гъялданасирди,
Шадвилелди багъишзава за рикІ ваз.
КІанивили зунни тунва есирда,
Вун галачир кІандач уьмуьр гъарикІ заз.

КЪВЕДАНИ

Къедлай къулухъ сад жеда бенд рикІер чи,
Гуьзелвилиз къуллугъиз хъуй рекъер чи,
Къуй чаз аллагъ хъурай къедлай КІанивал,
Тебиатдиз багъишдай бахт, экуьвал.

Шадвиляй рикI агакьзавач хуруда...
И гада я заз бахт, шадвал гайиди,
Зун буржлу я адаз уьмуьр амай къван.

РАГЪ

Вун акуна – зи экв къизгъин хъхъана,
Зи ишигъдик хуррам нулар акатна,
Бахтлу я зун вун икI шаддиз акулал.
Бейадалат магълуб авур къегълани
Инсанвилини зурба тIварцIиз лайих я.
Маншаллагъ ам битмишнавай иладриз.
Лезги чилиз маншаллагъ ам рухванвай.
...Зун ферикъат жедай жуван мензилда
Ваз уьмуьрда вафалу дуст хъанайтIа...

ЯРГЪИРУШ

АкI ятIа за, буба, вавай тIалабда,
Гьалалвал це чи уртах тир рекъиз на.
Чи рикIерин чиг мурадар уртах я,
Гьамишалугъ чи уьмуьр сад ийидай.
Хважамжамди къутармишна уьмуьр зи,
Гила зунни жеда адал аманат.

РАГЪ

Жуван патай гузва за квез разивал,
Багъишзава бубавилин гьалалвал.
Зи мурад я нурлу хъунухъ уьмуьр куь,
Куь бахт акун зи экуьнин къуват я.
Къедлай къулухъ куь шадвални пашманвал,
Гьамишанда уртах хъурай уьмуьрда.
Вафалу хъухъ муьгъуьббатдиз, дуствилиз,
КIанидан тIвар куь рикIериз мелгъем хъуй.
Веси хъуй квез: Тебиаздиз, Инсандиз
Куь гьиссерин пак гуьзелвал багъиша.
...Зи балаяр, бахтлу хъурай сефер куь,
За куь рекъиз югъди-йифди алхишда.

ХВАЖАМЖАМ

Вун лишан я экуьвилини алемдин,
Вун лишан я жумартвилини нурлу тир,
Вун буба я теснифзавай уьмуьр чи,
Вири уьмуьр, тIебиат ваз буржлу я.
Гаф гузва за: эхир нефес кумай къван
Ви экв патал женг чIугвада вирина.

ЯРГЪИРУШ

Сагърай, буба, чун хъфена, гьелелиг!

РАГЪ

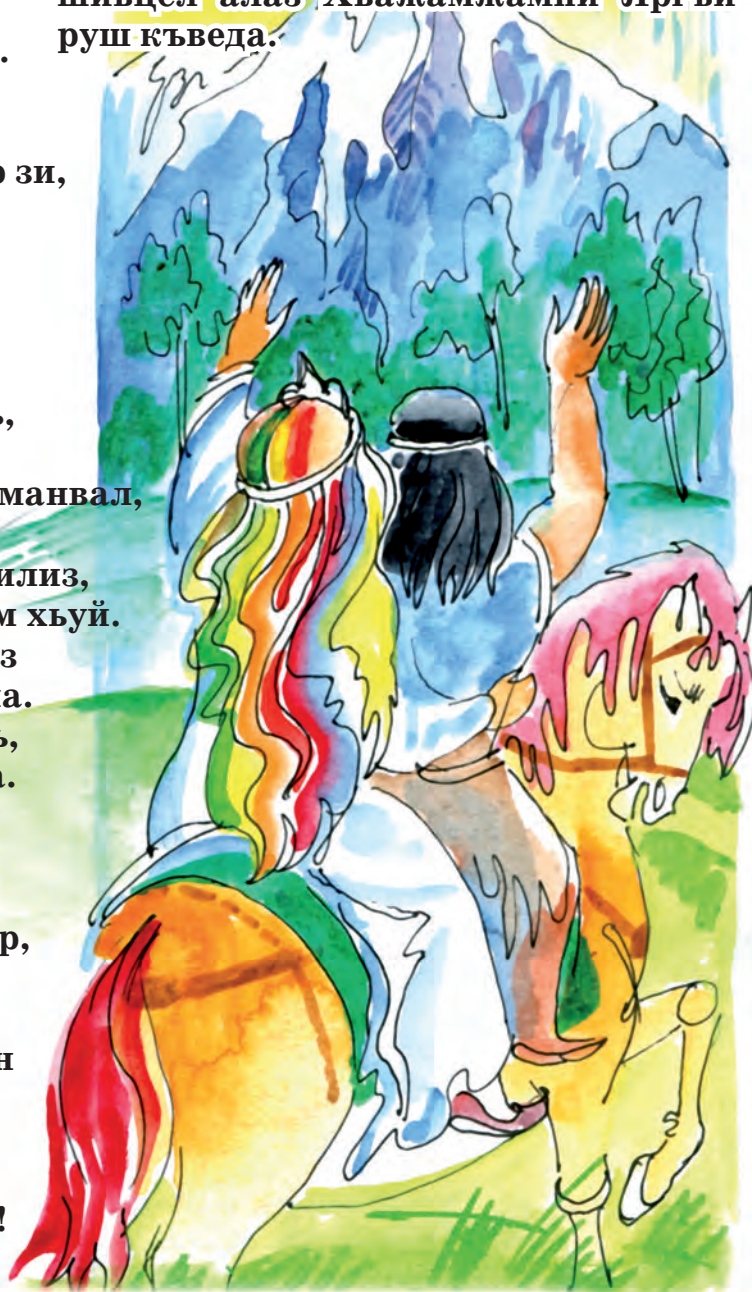
Сагърай, сагърай. Несиб хъурай са-
ламат.

За мугъмандиз гуьзетда куьн цаварал.

Са чIавузни алудмир куь рикIелай,
Шамс виляят квез гьамиша ватан я.

Вил хъайивал, за эверда, хъша куьн!

Рагъ акIида. Гаданини руш ракъиниз сагърай, лугъуз-лугъуз авансценадилай хъфида. Авансценадин перде – декорация дегъиш жеда. Гила анал – аргъал рехъ, дагъдин этегрик – хуьр. Гьамгад кIам. Хатрут тарцик чархукай хкатзавай булах. Лувар квай лацу шивцел алаз Хважамжамни Яргъируш къведа.

Тичче

АЯАРЦН КЕЛИМАЯР

- Диде, чи Мурад инсафсуз яз чѐхи жезва.

- Ада вучна, зи руш?

- Мичек шупна кѐна.

- Ам инсафсузвал жезвани, мичекри чун кѐсзава эхир.

- Бес, я диде, лифтдини кѐвалах тий-извайла и 10 лагъай мертебадиз са гуж-бала хкаж хъйи мичекди япал вичин шукѐуь сесиналди мани лугъузва лугъуз ам яна рекъидани, лугъурай ман вичин манияр.

Ахварай аватай Мурад вилив гъуд гуьѐиз шезва.

- Вуч хъана, я хва?

- Сенфиз зи дуст Цми ваѐу тухвана.

- Йифди ксанвайла ваз вуч чида, я ваз а Цми тѐвар алай дустни хъйиди туш.

- Кар гъана ава ман, чан диде, эхирни жуваз са ѐйи дуст хъана лугъуз шадвалзавай за сенфен йифди ахварай; гъамни ваѐу тухвана, я ам вахъ галазни танишиз агакънач.

- Тадиз чи кѐвализ ша, духтур, зи бадедиз пис хъанва?

- За меслят гайи зилийрини куьмек ганачни?

- Ваъ, валлагъ. Са гуж-баладалди са пуд за адав нез туна, мад сакѐани рази жезвач.

Суддал силис физва:

- Вуна ви къунши ламрахъ галаз гекъигна лагъана арза атанва.

- Арза кхъенвайди вуж я, къунши яни, тахъайтѐа лам?

- Яда, Мурад, куь кьунши кьеналда, адаз вуч хьана фагъирдиз?

- Мичекди класна ам, дуст кас.

- Яда, мичекди класна лугъуз рекьидани, я клвал кьени хьайиди?

- Зи кьунши симин пагъливан тир, дуст кас, ам симинал кьугъвадай арада мичекди адаз кьаст кьуна, фена пагъливандин вилиз сух хьана.

- Диде, эвелей ваз бубади «Зи рагъ», «Зи нур» лугъудай, цуьквер гваз клвализ хкведай; гила лагъайта гьар нянихъ пиво гудай будкадиз физва.

- Тебиатдин крар я ман, чан хва, ракъиник ацукъайдаз чими жезва, чими хьайила яд клан жезва, яд клан хьайи итимри пивояр хъун адет хьанва.

- Дах, кье чи класдиз вилерин духтур атанвай.

- Ви вилеризни килигнани, хва?

- Ваъ, дах, ам чи вилериз килигнач, ада чавай вичиз гьафар чирна.

- Диде, диде, чи данадиз сарар чуьхуьдай щетка кьачу.

- Данадин щетка куьз я, я бала?

- Чарасуз я, диде, накь данади чекмеяр михьдай щетка жакъвазвай, адак хаталу азар акатун мумкин я.

- Багъишламиша, дуст, амма вун зи чкадал ацукъана.

- Ам ви чка тирди вуна квелди тестикъарда?

- Ви шалвардалди, дуст, вун зи морожнидал ацукънава.

Цийи дуст

Азиз балаяр!

Квез и шиклдай аквазвайди Миримов Насир я. Ам вичихъ члехи тарих авай Азадогъли хуьряй я. Инаг гуьзел тамун – Самурдин къужахда эКля хъанва. И хуьруьн тГебиат лугъуз тежар къван иерди я. Иниз атай-атайди гъамга булахрин, къайи къарасуйрин, суйдиз чЛагай тарарин, набататрин ва къушарин таъсирдик гъамишалугъ яз кумукъзава. Ингъе гъа ихътин маканда-женнетда яшамии жезва куь цийи дуст Насир. Ада ина кГелни ийизва. Къе ам вичи кГелзавай 9-классдин чешнеллу ученикрикай сад я.

Насира шиирарни кхъизва. Ам ватан кГан хъуни гъевесламишзава. Жегъилав тордивай гъеле гафар, шиирдин цГарар тамамдиз муьтГуьгъариз жезвач. Имни, гъелбетда, чирвилер, уьмуьрдин тежриба бес къадарда тахъанвайвилехъ галаз алакъалу я. Гележегда гъабурни жеда. КГанзавайди жуван винел кГвалахун, яни чирвилер хкажун я.

Агъадихъ чна куь вилик Насиран къве шиир эцигзава.

Буюр, кГела ва кГимет це!

Квез гуьрметзавай шаир

Зульфигъар халу.

Насир Миримов

Зи хуьр

Са патахъай Гуьргери вацГ,
Са патахъай Самур пак,
Каф къилеллаз катзава,
Дамахни хвеш кутаз зак.

И къве вацГун арада
ЭКля хъанва хайи хуьр.
ВацГарин ци датГана
Хуьзва сагъдиз члехи хуьр.

Зи бубадин ватандал
Азадогъли тГвар ала.
Акуй вич заз гъамиша
Къилел даим зар алаз.

Заз диде хъиз кГанда ам,
Гъахъняй ава чанда ам.

Зи члал

Зи хайи члал я лезги члал,
Дувул фенвай дегънедиз.
За хуьда ам, тийиз усал,
Мусурманди Мекке хьиз.

За зи члалал дамахзава,
Ам виридлай ала я.
Гъамга яд хьиз булахдавай,
Ширин я ам, багъа я.

Зи члал къазва за лап вине,
Тай ийизва гъетерин.
Хуьзва за ам риклин къене,
Ишигъ яз зи вилерин.

Члал вири я, азиз дустар,
Тахъуй чилел эцигиз.
Жеда завай зи члалан зар
Са дидедив гекъигиз.

ШМУЧА - МУЧА?

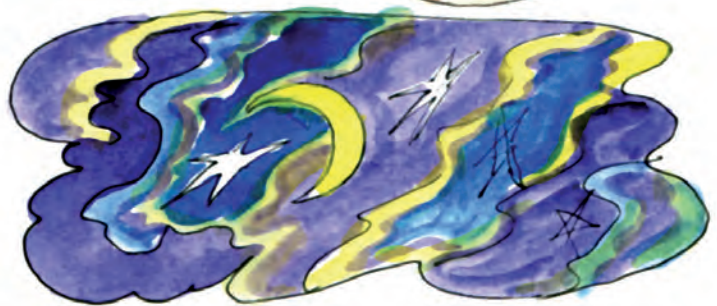
Къил-къилеллаз
Авуртѝа кар,
Гъил-гъилеваз
Алатда пар.

Гишин тушиз,
Мекъи тушиз,
Куъз пехъи я
Бязидан невс?

Рагъ хъуърезва цаварай,
Лепедалла гъуълуън къуш.
Пехил хъанва къведални
Цаваравай яргъируш.

Вич ракъинин тайзава
Цуъкведи чим галукъна.
Рикъин гъиссер пайзава
Хъуътлуън гъамар къулухъна.

Саймиш ая хъар галай пад
Багъа ятѝа чими фан дад.
Чилин дерин хуъзвай сирер
Булахдизни ая кинер.

Къуьдхверар я, куьчеда
Къведни санал къекъведа.
Дегитайга чкаяр
Йесидал хъуьреда.

Дидеяр я мичи чилик рамагар,
Гъилер цава, гъилерални шарагар.

Къватли-къваташ хъипедин,
Тавханада хъиредин.
Беден гъвечи рагъ хътин,
Шаршавдава агъ хътин.

Къуд са къвализ элифна,
Къудан чинни къекъифна
Жуьгъенрикай гъамамар
Къабудда, туш авамар.

Агъзур хебни къубан я,
Авайди са чубан я.
Вири гъадаз табий я,
Чуьлни чпин аби я.

Лепедикай гуьлуьт храз
Йисаралди кух жедач.
Йифди-югъди вацарни хъваз
Аждагъан я, тух жедач.

СОКОЛЕНОК

№ 4 \ 2013

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель:
Правительство Республики Дагестан

Журнал зарегистрирован Федеральной
службой по надзору в сфере связи и массовых
коммуникаций.

Регистр. номер ПИ № ТУ5-0019 от 21 мая 2009 г.

Издается с октября 1980 г.

Главный редактор
М. Ахмедов

Редколлегия
Х. Хаметова (редактор)
А. Кардаш
А. Исмаилов
З. Кафланов
К. Акимов
Т. Зургалова (ответ. секретарь)

Худ. редактор З. Даганов
Тех. редактор Т. Лузина
Художник М. Муталибов
Художник обложки А. Качаев

Сдано в набор 17.05.2013 г.
Подписано в печать 19.07.2013 г.
Уч. изд.л. 4,89.
Ус. печ.л. 2,79.
Формат 60x84 1/8.
Тираж 684 экз.
Заказ № 272.

ГУП Республиканская газетно-
журнальная типография
г. Махачкала, пр, Петра I, 61.

Государственное бюджетное учреждение
Республики Дагестан «Редакция республикан-
ских литературных журналов «Соколенок» и
«Литературный Дагестан»
367025, г. Махачкала, ул. Даниялова, 55.

Лезгинский язык.
Индексы: на год - 63338, на полугодие - 73906.